

Lennart Hagåsen: *Bebyggelsesnamnen i Hudiksvall kommun*. Hudiksvallsområdet. Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hälsingland 2:2. Uppsala 2014. 320 sider, illustrert. ISBN978-91-86959-18-0.

Boka har en innledning der den presenteres som den første utgitte i en større serie *Ortnamnen i Hälsingland*, der bostedsnavnene behandles for seg i egne bind. I dette første bindet som nå foreligger, har bostedene innenfor en tredjedel av Hudiksvall kommune fått plass. Hvis de to planlagte neste bind presenterer og tolker navnene like utførlig som her, vil bostedsnavnene alene kreve nærmere tusen sider. Det er ambisiøst, også i forhold til den serien fra norsk side som det er mest naturlig å sammenlikne med, Kåre Hoels *Bustadnavn i Østfold*, der målsettingen i det store og hele har vært den samme.

Ulikt Hoels norske verk er boka illustrert med en rekke fotografier og noen kart, og navnene er alfabetisk ordnet innenfor hvert kirkesokn. Selv om de enkelte navneartiklene har en oppbygning og et innhold noenlunde likt det hos Hoel, er nok Hagåsens beskrivelser og tolkninger ofte en tanke fyldigere (slik de også er i Tom Schmidts to bøker om bostedsnavn i Slidre i Oppland). En viktig årsak til den større tekstmengden er at hver navneartikkel avsluttes med en konsis konklusjon, og i det ligger også et fint pedagogisk grep. For mange lesere vil de avanserte utgreiingene og diskusjonene om ulike tolkningsveier ganske sikkert fortone seg som temmelig tungt stoff. Da er det godt å vite at det på slutten av hver navneartikkel venter en oppsummering av tolkningsresultatet i en kort, fyndig og lettfattelig språkform.

Utvalget av bostedsnavn er mye mer selektivt enn hos Hoel og Rygh, for i Hudiksvall-boka omtales praktisk talt bare navn på bosteder som er belagt i skriftlige kilder fra 1500-tallet eller tidligere. Konsekvensene av en slik streng seleksjon er vidtfavnende. Derfor hadde det vært ønskelig, i en innledning som pretenderer å være en del av en større serie om topografiske navn, at navneutvalget ble nærmere begrunnet. Når det gjelder yngre bostedsnavn, er det jo slik at en stor del går tilbake på eldre naturnavn – der mange er gamle og interessante. Spørsmål som melder seg da, er: Hva med yngre bostedsnavn? Hvor i den større påtenkte serien «Ortnamnen i Hälsingland» skal gamle naturnavn som etter 1500-tallet er blitt bebyggelsesnavn plasseres? Hvordan sikrer en at verdifulle og interessante stedsnavn ikke faller mellom to stoler?

Ved å konsentrere om de eldste bostedsnavnene kan en stor del grupperes i kjente navneklasser. Det er utgiverne selvsagt medvitne om, og det virker derfor

naturlig at boka i den innledende delen har artikler om navns alder og kronologi, og dernest en utgreiing om noen viktige navneklasser («namntyper» i Hagåsens terminologi): *-boda*, *-by*, *-sta* (med særlig fyldig omtale) og *sätter*. Denne innledende delen avsluttes med forklaringer på lydskriften.

I og med at alderen på de omtalte navnene nesten alltid er mer enn 500 år, vil tolkningsproblemer nødvendigvis ofte oppstå. Sokkenavnet *Hudiksvall*, som blir drøftet i en artikkel som spenner over 6 tettskrevne sider, er intet unntak. *Hudiksvall* er et sekundærnavn fra *Hudik*, som ut fra eldre belegg helst bør tolkes som **Hufuðvík*: «viken vid (den huvudliknande) bergsänden». Navneartiklene rommer tolkningsvansker av ulike slag. Forleddet til *Stavåker* er greit identifiserbart, men i navn kan 'stav' sikte til flere mulige navngivningsgrunner – et problem som boka på en god måte også får fram. Hva som har vært grunnen her, forblir et åpent spørsmål. Bygdenavnet *Silja* regnes sikkert å gå tilbake på et hydronym (vassdrags- eller innsjønavn), trolig sammensatt med ei rot **sil-*, kanskje som uttrykk for noe som strømmer langsomt.

Bakgrunnen for et navn *Matnäs* synes kanskje ikke så avklart som det teksten gir inntrykk av. Fonologisk kan forleddet vanskelig identifiseres som annet enn det velkjente ordet *mat*. Lennart Hagåsen skriver i denne forbindelse: «Det er velbekant at *mat* i ortnamn syftar på god tillgång på fisk eller andra matnyttiga djur» (s. 83), og det vises til flere andres tolkninger av andre navn på *Mat-*. Her hadde det vært på sin plass med en nærmere begrunnelse: Hvor sikker er en slik forklaring? Finnes det bevart tradisjon om at god tilgang på fisk gjerne blir uttrykt med ordet *mat*? Stedsnavn på *Mat-* er også kjent fra norsk side, men i Norge er – så vidt jeg vet – slik tradisjon aldri blitt sikkert påvist. Artikkelen nevner ikke Oddvar Nes, som har stilt seg kritisk til en slik tolkning fordi han anser et slik abstrakt uttrykk for en navngivningsgrunn som lite tenkelig (se *Namn og Nemne* 1989 s. 89, jamfør *NORNA-rapporter* 87 – 2011 s. 120, 127). Skal vi kunne tolke navn nøyaktig, trenger vi ideer om navngivernes språkkompetanse; det vil si ideer om hvilke korrekthetsoppfatninger navngivere har hatt om hvordan man lager navn. Her må vi i alle fall gi Oddvar Nes rett i at abstrakte uttrykksmåter av dette slaget ikke hører til normalmønsteret. Det er ikke avklarende nok å vise til at flere tidligere navneforskere har delt de samme spekulasjonene. Det mest avgjørende og interessante hadde vært å få brakt på det reine om det noen steder er bevart tradisjon om at 'god tilgang på fisk og andre matnyttige dyr' i navn er uttrykt med ordet 'mat'. Så lenge et slikt belegg

for navngivningskompetansen ikke er framskaffet, kan tolkningen ikke betraktes som annet en interessant gjetning.

Av bostedsnavnene i Hudiksvall kommune hører utvilsomt en meget stor del til *stadir*-klassen («'äpta' *sta*-namn» i svensk terminologi). Felles for *sta*-navnene i dette området i dag er at alle har to stavelser, altså forledd på én stavelse. Navnegruppen har dermed – etter all sannsynlighet – blitt utsatt for en massiv synkope, og den har inntruffet før 1500-tallet. På norsk område har synkopen også virket sterkt, men ofte ikke så gjennomtrengende som her. Nesten alle *sta*-navn i Hudiksvall kommune er belagt i kilder fra 1500-tallet, men bare ganske få i enda eldre kilder. 1500-tallsbeleggene viser at de moderne, synkoperte formene allerede er gjennomført, slik at en språklig rekonstruksjon og sikker tolkning ikke lar seg gjennomføre. Selv om tolkningsproblemene dermed blir meget store, bør det neppe herske mye tvil om at de fleste forleddene, kan hende alle, er personnavn-sammensatt. Til de sannsynligvis personnavn-sammensatte navnene regner forfatteren *Frägsta*, *Funsta*, *Hedsta* («in hedhistadhum» 1320), *Nansta*, *Ransta*, *Rumsta*, *Trogsta*, *Halsta* («Hardstadhe» 1535), *Knösta*, *Måsta*, *Narsta*, *Skogsta*, *Slasta*, *Tolsta* («i Tordstadhom» 1391 i avskrift fra 1667), *Ulvsta* (2 g.), *Edsta*, *Gersta*, *Glimsta*, *Hallsta*, *Hjortsta*, *Rogsta*, *Häcksta*, *Ingsta*, *Malsta*. For navnet *Skogstad* diskuterer forfatteren den alternative muligheten, appellativet 'skog', men kommer til at saklige grunner for et slikt navngivningsmotiv ikke virker sterke nok. Rett nok ligger garden i kanten av en større skog, men det gjør også mange *sta*-garder i naboområdet. Konklusjonen blir da: «Bland grannbyarna med *sta*-namn har vi i första hand att räkna med personnamnsförleder, varför det första tolkningsalternativet [dvs. personnavn] bör ges förträde» (s. 159). *Sta*-navn som tolkes mer usikkert er *Hillsta* («i hyllæsthadha», «hyllæsthada» 1470), *Vålsta* og *Välsta*. Andre usikre tolkninger gis for *Hållsta*, *Håsta*, *Sigsta*, *Tåsta*, *Norsta* («Nohlstadi» 1431) og *Rönsta*, men slik at forfatteren her er mer åpen for et mulig ikke-personnavn-forledd. Ordinnholdet i navnet *Norsta* betraktes som uavklart. En alminnelig oppfatning har vært helst å tolke etterleddet i *Norsta* som 'stad' i betydningen 'båt plass', og der forleddet kan være *nor* n., brukt om en vannlokalitet, et sund eller ei smal bukt, illustrert med kart som viser strandlinjen år 600 e. Kr. Alternativet, et *stadir*-navn med mulig personnavn-forledd, kan ifølge forfatteren likevel ikke utelukkes.

Hvis en ser dette tilfanget av *sta*-navn som en samlet gruppe, har de en struktur som i det store og hele gjør det lett å være enig med fortatterens valg av

foretrukne tolkningsveier, dvs. at forleddene i de fleste tilfeller er personnavn/-betegnelser. Den leksikalske variasjonen innenfor gruppen er nemlig påfallende stor og samtidig markert forskjellig fra navnegrupper som helst sammensettes med appellativer. Det er sikkert, selv om materialet framstår som omformet og forduklet. Forfatteren Lennart Hagåsen fortjener ros for en balansert og vitenskapelig velbegrunnet handtering av en navneklasse som er sterkt omdiskutert i fagmiljøet.

Godord skal forfatteren også ha for framstillingsformen, med flere fine pedagogiske grep. De konsise og leservennlige konklusjonene er alt nevnt. Nevnes også må de mange illustrasjonene som består av fargebilder, dessuten flere instruktive kart. Bildene gjør boka fargerik og festlig, men ser vi nærmere etter, har utvelgelsen hatt tydelig vekt på spørsmålet om instruktiv verdi. Når det gjelder navngivningsmotivene, her som ellers, synes disse som kjent å fordele seg i to innbyrdes svært forskjellige hovedtyper: 1. En opplevelse *av* landskapet (dvs. et lokalitetsbeskrivende motiv: terrengbeskrivende, miljøbeskrivende, funksjonsbeskrivende eller relasjonsangivende). 2. En opplevelse *i* landskapet (et ikke-lokalitetsbeskrivende motiv: et eiendomsforhold, en brukertilknytning, en handling, en hendelse, et minne etc.). For å få konstatert eller sannsynliggjort et lokalitetsbeskrivende motiv, vil geografiske undersøkelser være en nødvendig del av tolkningsprosessen. For å få konstatert eller sannsynliggjort et ikke-lokalitetsbeskrivende motiv, har geografiske undersøkelser ikke noe å bidra med i det hele tatt (normalt). I det første tilfellet vil fotografier være et nyttig hjelpemiddel. I det andre tilfellet har foto ingen interesse (normalt). I boka «Bebyggelsesnamnen i Hudiksvall kommun» er det bilder av navnebærere *uten* personnavnforledd som forståelig nok er prioritert. Dermed blir *sta*-gardene en gruppe det bare unntaksvis vises bilder av. Ut fra kriteriet at illustrasjonene skal ha instruktiv verdi, er det all grunn til å betegne utvalget som godt og hensiktsmessig.

Selv om *staðir*-klassen med sine ikke-lokalitetsbeskrivende navn er sterkt representert i dette tilfanget, utgjør nok de lokalitetsbeskrivende navnene et betydelig flertall, der en stor del blir ganske greie å tolke, og å illustrere med bilde. Her kan foto-illustrerte navn som *Björkmo*, *Hamre*, *Hillen* (beslektet med 'hulle'), *Hög*, *Lia*, *Åsak*, *Hallen* og *Berge* nevnes som gode eksempler. I normeringen synes skriftradisjonen å tillegges større vekt enn det vi er vant med i Norge. Når et navn skrives «Kalvhaga», er det ene og alene av hensyn til skriftradisjonen i seinere tid, dvs. fra og med 1700-tallet. Nedarvet uttale tilsier

skrivemåten «Kalve», mens etymologien tilsier «Kalvhoga». Skriftformer fra 15- og 1600-tallet viser at navnet er sammensatt med et ord for 'liten høyde, haug' – også dette fint illustrert ved hjelp av foto. Navnet *Idenor* har fått en ganske inngående drøfting der den foretrukne tolkningen er en sammensetning av *id* = et fiskeslag og *nor* = terrengord for et smalt sund eller smalt vannløp. Her kommer en kartillustrasjon til sin rett (s. 215), med markering av den nåværende timeterskurven, som vil si havnivået år 600 e. Kr.

I sum sitter jeg med inntrykket av et gjennomarbeidet og faglig bunnsolid verk på alle måter. Framstillingen er pedagogisk gjennomtenkt og leservennlig, med instruktive illustrasjoner i form av bilder og kart. I forordet er det opplyst at manuskriptet er gransket av forskningssjef Mats Wahlberg, mens både Thorsten Andersson, Lennart Elmevik, Svante Strandberg, Staffan Nyström og Torun Zachrisson har vært inne i bildet. Det skulle borge for sikker kvalitet. Her virker ikke noe overlatt til tilfældighetene.

Vidar Haslum